

УДК 247.211:338.45

ЗАСОБИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БАЛАНСУ ПРИВАТНИХ ТА ПУБЛІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ У СФЕРІ ПРАВА ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ

Зінич Л.В., аспірант
кафедри цивільного права
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

У статті проаналізовано законодавство та наявні в науці погляди щодо засобів забезпечення балансу приватних та публічних інтересів. Автором запропоновано власне визначення поняття балансу приватних та публічних інтересів у сфері права промислової власності.

Ключові слова: договір, обмеження прав власника патенту, приватні інтереси, публічні інтереси, право промислової власності.

В статье проанализировано законодательство и имеющиеся в науке взгляды относительно средств обеспечения баланса частных и публичных интересов. Автором предложено собственное определение понятия баланса частных и публичных интересов в сфере права промышленной собственности.

Ключевые слова: договор, ограничение прав владельца патента, частные интересы, публичные интересы, право промышленной собственности.

Zynych L.V. THE MEANS OF ENSURING BALANCE OF PRIVATE AND PUBLIC INTERESTS IN SPHERE OF INDUSTRIAL PROPERTY LAW

The article analyzes legislation and existing scientific opinions on means of ensuring balance of private and public interests. The author suggests his own definition of balance of private and public interests in sphere of industrial property law.

Key words: limitation of patent owner's rights, private interests, public interests, industrial property law.

Постановка проблеми. В юридичній літературі все частіше висловлюється думка стосовно необхідності обговорення балансу приватних та публічних інтересів, як одного з основних завдань права на сучасному етапі. Для сфери промислової власності це є, безперечно, актуальним, оскільки так чи інакше сфера творчої діяльності характеризується перетинанням приватних та публічних інтересів [1, с. 5–6].

Приватний та публічний інтерес у праві промислової власності відображають різні сторони правової реальності, проте вони взаємопов'язані. Для забезпечення ефективності правового регулювання необхідно досягнути їхнього балансу. Одним із засобів для досягнення цієї мети і є наявність договорів у сфері промислової власності та механізму обмежень прав власника патенту.

Ступінь розробленості проблеми. Теоретичним та практичним підґрунтям написання статті стали праці відомих вітчизняних науковців: С.О. Бутнік-Сіверський, В. Валле, В.О. Волошин, О.Ю. Кашинцева, В.П. Кращенко, А.В. Міндрул, Н.Б. Москалюк, О.П. Орлюк, О.О. Тверезенко та інші.

Водночас на сучасному етапі у науці зазначена тема висвітлюється лише в окремих аспектах. Саме тому дослідження балансу приватних та публічних інтересів у сфері права промислової власності видається актуальним та необхідним.

Мета статті – на основі чинного законодавства та поглядів науковців дослідити засоби забезпечення балансу приватних та публічних інтересів, серед яких договори у сфері промислової власності та механізм обмеження прав власника патенту.

Виклад основного матеріалу. У праві промислової власності знаходять вираження інтереси всіх учасників правовідносин, у тому числі держави, територіальних громад, фізичних і юридичних осіб, а тому і суспільства в цілому. Підтверджується це і положенням ст. 464 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України),

яка визначає виключне право дозволяти використання винаходу, корисної моделі, промислового зразка (видавати ліцензії) [2]. Із зазначеного випливає, що договір є основним правовим засобом використання об'єктів промислової власності.

В аспекті наведеного серед договорів у сфері права промислової власності буде доречним виділити ліцензію на використання об'єкта права інтелектуальної власності та ліцензійний договір.

Як слушно зауважує В.О. Волошин, ліцензійна форма договірної передачі прав на об'єкти промислової власності надає змогу: по-перше, передати право на використання об'єктів промислової власності; по-друге, визначити умови такої передачі прав на об'єкти промислової власності; по-третє, гарантувати права власника та користувача об'єктами промислової власності [3, с. 6].

Крім того, законодавство України пріоритетне значення надає ліцензійному договору перед іншими правовими формами використання винаходів. Відповідно до ст. 28 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» [4] примусове відчуження прав можливе «у разі відмови власника прав від укладення ліцензійного договору».

Впевнено можна стверджувати, що договори у сфері промислової власності найбільшою мірою забезпечують реалізацію прав усіх сторін договору, захищають інтереси правоволодільця та іншої сторони договору і надають свободу укладати договори, які найбільше відповідають їхнім інтересам та не суперечать вимогам цивільного законодавства. Виражаючи приватні інтереси, договір не залишається осторонь і публічних інтересів, адже дає можливість суспільству ознайомитись із новими технічними досягненнями.

Проте держава, як регулятор суспільних відносин, із метою підтримки конкуренції допускає патентну монополію лише за умови її обмеження. Якщо виключне право забороняє третім

особам використовувати і розпоряджатися винаходами, корисними моделями, захищеними патентом, то обмеження забороняють власнику патенту монополювати використовувати винахід, корисну модель всупереч інтересам третіх осіб, держави, суспільства в цілому.

Як стверджує Є.О. Мічурін, попри існування суб'єктивних прав їх абсолюту бути не може. Самі права можуть існувати лише та завдяки тому, що є певні їх обмеження [5, с. 29].

Механізм обмеження прав власника патенту існує впродовж багатьох років та закріплений законодавствами багатьох провідних країн світу (США, Японії, Китаю, Франції, Німеччини та ін.), проте відрізняється підставами встановлення та порядком застосування. Підхід до законодавчого регулювання різніться в залежності від країни та обумовлюється різними факторами.

На міжнародному рівні передбачено обмеження прав патентовласника у Паризькій конвенції про охорону промислової власності [6] та в Угоді про торговельні аспекти інтелектуальної власності [7]. Визначаючи, що обмеження виключних прав, що надаються патентом, можливі за умови, якщо такі винятки не будуть суттєво суперечити нормальному використанню патенту та завдавати суттєвої шкоди законним інтересам власника патенту з огляду на інтереси третіх сторін. Будь-які із вказаних обмежень прав патентовласника не можуть абсолютно позбавити власника патенту його прав щодо об'єкта промислової власності. Він і надалі має можливість використовувати даний об'єкт у виробництві та має право надавати ліцензії.

ЦК України також містить загальні положення про обмеження прав інтелектуальної власності, у ст. 424 ч. 2 законом можуть бути встановлені винятки та обмеження в майнових правах інтелектуальної власності за умови, що такі обмеження та винятки не створюють істотних перешкод для нормальної реалізації майнових прав інтелектуальної власності та здійснення законних інтересів суб'єктів цих прав, та ст. 426 ч. 3 – використання об'єкта права інтелектуальної власності іншою особою здійснюється з дозволу особи, яка має виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності, крім випадків правомірного використання без такого дозволу. Конкретні обмеження прав патентовласника визначені у Законі України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» ст. ст. 30, 31. З аналізу зазначених законодавчих актів впливають такі обмеження прав патентовласника, як дії, що не визнаються порушенням прав на винаходи, корисні моделі, промислові зразки та примусове відчуження прав на винаходи та корисні моделі (примусове ліцензування).

Заслугою на увагу й та обставина, що державна політика у патентній сфері спрямована на забезпечення приватних та публічних інтересів шляхом обмеження прав на об'єкти промислової власності за територією дії (патент на винахід, корисну модель чи промисловий зразок діє тільки на території України), за часом дії (патент діє протягом обмеженого часу на винахід – 20 років, на корисну модель – 10 років, на промисловий зразок – 10 років), заборонаю видачі патенту на певні види винаходів, навіть якщо вони відповідають усім вимогам патентної охорони.

Така ситуація обумовлена тим, що об'єкт, захищений патентом, зростає у вартості, особливо гостро це стосується лікарських засобів,

що робить їх недоступними. Охорона здоров'я населення має суспільний інтерес, який межує з приватним. Лікарський засіб, захищений патентом, подекуди зростає у ціні на 60–70%. У країнах, де населення знаходиться за межею бідності, підвищується смертність, саме тому міжнародною спільнотою була прийнята Угода про торговельні аспекти інтелектуальної власності [8]. О.Ю. Кашинцева вважає, що «на ціну ліків впливає також сам факт ініціювання видачі примусової ліцензії у державі. Світовий досвід демонструє прояв «доброї волі» і зниження вартості оригінальних препаратів у декілька разів із боку брендированих компаній лише за фактом ініціювання процедури примусового ліцензування» [9, с. 72]. Проте можна говорити не лише про зростання вартості на лікарські засоби, але й на інші об'єкти технологій.

Обмеження строку дії патенту повинне надати суспільству можливість вільно використовувати винахід після закінчення патентної охорони. Проте залишається сумнівним, чи буде винахід актуальним через 20 років після відкриття та патентування. Власник патенту має право продовжити строк дії патентної охорони за додаткову плату, що знову не дасть змогу вільно використовувати винахід.

Крім того, власник патенту зобов'язаний розкрити інформацію про винахід, корисну модель у заявці на одержання патенту. Ці дії спрямовані на забезпечення доступу суспільства до інформації про винахід. Та все ж інформація доступна лише для особи, яка подає заявку, та особи, яка розглядає таку заявку в патентному відомстві. Зазвичай заявка на винахід недоступна для ознайомлення окремим громадянам. Тому такі дії не мають значення для доступу суспільства до інформації про винахід.

В. Валле вважає, що деякі компанії використовують патенти, як зброю проти конкурентів. Метою одержання патенту на винахід суб'єкти господарювання часто вважають запобігання одержання конкурентом патенту на подібне технологічне рішення. У разі стратегії стримування конкурента суб'єкт господарювання прагне якнайшвидше захистити нову технологію патентом для запобігання витрат, які йому б довелося здійснити у разі використання ним винаходу на умовах ліцензії конкурента. Для багатьох великих компаній (у т. ч. «Digital Equipment», «IBM», «Texas Instruments», «Wang Laboratories») застосування цієї стратегії є звичним способом ведення бізнесу [8, с. 202].

Такий приклад яскраво підтверджує, що патент є засобом із широкими можливостями. Недобросовісні володільці використовують його у власних незаконних цілях, чим спричиняють недобросовісну конкуренцію, яка має негативні наслідки і для суспільства.

Враховуючи й те, що сьогодні пріоритетне значення набуває захист державного суверенітету, державної цілісності та недоторканності державних кордонів, недопущення втручання в державні кордони України. На перший план забезпечення національної безпеки все більше входить науково-технічне забезпечення військової сфери [10]. З метою оборони держави можливе обмеження прав власника патенту шляхом застосування примусової ліцензії до об'єктів промислової власності у військовій сфері.

Між тим, не менш важливим є і необхідність розширення екологічних пріоритетів у напрямках інноваційної політики: вкладення інновацій

в екологічне оздоровлення і відродження природного потенціалу; розвиток інноваційного екологічного підприємництва, постійне удосконалення системи екологічного управління; формування еколого-інноваційного потенціалу регіонів і відповідних інноваційних інфраструктур [11]. Досягнути поставлених цілей допоможе примусова ліцензія на інноваційні винаходи, корисні моделі в сфері природоохорони.

Варто підкреслити, як зауважує Н.Б. Москалюк, що в європейському співтоваристві панує дух абсолютної поваги до прав інтелектуальної власності і поширення інновацій завдяки цьому [12, с. 405].

З метою забезпечення справедливого балансу приватних та публічних інтересів обґрунтована необхідність існування обмежень у суспільно-корисних цілях з метою поширення науково-технічного прогресу (науково-дослідницьких проектах, з навчальною метою та ін.).

Механізм вільного використання об'єктів промислової власності спрямований на забезпечення суспільних та публічних інтересів і включає в себе засоби, які обмежують і виключають дію патентних прав. Обмеження дії патентних прав полягає у визначенні ряду умов, на які охорона на об'єкт промислової власності не поширюється.

На сьогодні в Україні значну кількість проблем створюють прогалини у механізмі примусового ліцензування, як засобу обмеження прав власника патенту. Та попри це необхідність обмеження прав, які випливають із патенту, є очевидною. Наприклад, сам факт невикористання запатентованого винаходу можна вважати, як зловживання в сфері здійснення виключного права, наданого патентом. Для вирішення цієї проблеми й передбачена видача примусової ліцензії.

Висновки. Викладене вище дає можливість стверджувати, що засобами забезпечення балансу приватних та публічних інтересів є договори у сфері промислової власності та обмеження прав власника патенту шляхом вільного використання об'єктів промислової власності та примусового ліцензування.

Баланс публічних та приватних інтересів у праві промислової власності – це така модель правового регулювання, коли координуються інтереси правоволодільця, суспільства та держави під час створення та використання об'єктів промислової власності, доступ усіх зацікавлених осіб до вказаних об'єктів із метою науково-дослідницької діяльності вільного поширення знань та використання об'єктів промислової власності в інтересах держави.

Отже, обмеження прав власника патенту є необхідним, дієвим та достатнім засобом підтримання балансу приватних та публічних інтересів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шляхи удосконалення правової охорони та захисту об'єктів промислової власності в Україні: аналіз, пропозиції: монографія / Кол. авторів: О.П. Орлюк, В.П. Кращенко, Л.І. Работягова, А.В. Міндрул, О.О. Тверезенко, С.О. Бутнік-Сіверський; за ред. д. ю. н. О.П. Орлюк – К.: ТОВ «Лазуріт-Поліграф», 2009. – 132 с.
2. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16.01.2003 р. / Закон України. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
3. Волошин В.О. Правове регулювання договірних відносин у сфері промислової власності : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук // Спец. 12.00.03 – цивільне право і цивільний процес; сімейне право; міжнародне приватне право / В.О. Волошин. – К. – 2012. – 19 с.
4. Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» № 3687-XII від 15.12.1993 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3687-12>.
5. Мічурін Є.О. «Загальні підходи до обмеження прав». – С. 29–32 / Проблеми здійснення суб'єктивних прав: матеріали круглого столу (14–15 березня 2015 р.). – Харків: ХНУВС, 2015. – 116 с.
6. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 року (укр./рос.) / Ліга Націй; Конвенція, Міжнародний документ від 20.03.1883 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_123.
7. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (укр./рос.) / СОТ; Міжнародний документ 15.04.1994 р. [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/981_018.
8. Валле В. Парадокси права інтелектуальної власності. – Київ: Освіта України, 2010. – 448 с.
9. Кашинцева О.Ю. Вплив механізмів примусового ліцензування на ринок лікарських засобів / О.Ю. Кашинцева / Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2013. – Випуск 1. – Том 3. – С. 69–72.
10. Ковалюк Р.Т. Національні інтереси України в новій геополітичній ситуації. [Електронний ресурс] / Р.Т. Ковалюк // Режим доступу: <http://www.kyumu.edu.ua/vmv/v/06/kovaluk.htm>.
11. Демешкант Н.А. Інноваційна природоохоронна діяльність, як умова сталого розвитку аграрної сфери виробництва. [Електронний ресурс] / Н.А. Демешкант // Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3952>.
12. Москалюк Н.Б. Актуальні питання примусового ліцензування в системі використання патентних прав на національному та міжнародному рівнях / Н.Б. Москалюк // Форум права. – 2013. – № 3. – С. 401–406. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2013_3_67.pdf.